

Raino Malnes, Professor, cand.polit.

Første offisielle opposition

1

En teori om menneskenaturen, sier Jørgen J. Poulsen, bør "begynne med det biologiske studiet av menneskenaturen" (17-18).¹ Han sikter til evolusjonsteorien (ET), som er en del av den biologiske teorien om mennesker. ET handler om utbredelsen av genetiske anlegg, men indirekte er det også en teori om utbredelsen av fenotypiske egenskaper, som helt eller delvis skyldes gener. (De fenotypiske egenskapene til en organisme er alle dens egenskaper så nær som dens genetiske anlegg. Høyt blodtrykk og blå øyne er fenotypiske egenskaper, og det samme er blåøydhet i figurlig forstand).

Evolusjon begynner med mutasjon. En organisme som bærer muterte gener, får trekk som ikke finnes hos organismene den nedstammer fra. Hvis den kan formere seg og lever lenge nok til å gjøre det, kan disse anleggene ta bolig i nye organismer. Anlegg som bare sitter i organismer som ikke lykkes å formere seg, forsvinner. Det samme gjør de fenotypiske egenskapene som har opphav i disse anleggene. Jo mer reproduksjonsdyktige bærerne av et gitt anlegg er, desto større blir utbredelsen av den tilhørende egenskapen. Reproduksjonsdyktighet kommer an på om en organisme i det hele tatt har evnen til å formere seg, og hvor godt de øvrige egenskapene til organismen setter den i stand til å klare seg i sitt miljø – "klare seg" i den forstand at den evner å formere seg. Miljøet varierer fra sted til sted og over tid. Derfor skjelner man mellom forskjellige *nisjer*. En nisje er en samling miljøfaktorer som skaper bestemte muligheter og begrensninger med hensyn til reproduksjon. Disse mulighetene og begrensningene er årsaken til at noen genetiske anlegg forsvinner og andre kopieres. Miljøet skaper *seleksjonspress*. De ødelegger noen genetiske anlegg og gir andre en sjanse.

Tilbake til teorien om menneskenaturen, Det er nærliggende å gå ut fra at den skal besvare to spørsmål:

- a) Hva slags fenotypiske egenskaper har mennesker? (Når samfunnsforskere setter seg fore å utvikle en teori om menneskenaturen, retter de især oppmerksomheten mot fenotypiske egenskaper som menneskers mentale liv og deres atferd).
- b) Hva har gjort mennesker til det de er?

ET handler om (b). Men man kan hevde at (a) må besvares før man tar fatt på (b), og ET synes ikke egnet til å besvare (a). ET kan forklare hvordan organismer av en bestemt art *er blitt* som de er, blant annet hvordan mennesker har fått sine naturlige egenskaper. Men for å finne ut *hva slags* natur mennesker har – hvilke fenotypiske egenskaper som har fått fotfeste hos organismer av denne arten – er deskriptiv psykologi veien å gå. For å finne ut av menneskers mentale egenskaper og trekk ved deres atferd, gjelder det å observere hvordan mennesker lever, her og nå, ikke forsøke å rekonstruere deres utviklingshistorie.

Man kan replisere at ET utelukker visse svar på spørsmålet om hvordan mennesker er. Teorien utelukker, etter alt å dømme, at udifferensiert og ubetinget altruisme kjennetegner menneskelig atferd. Den som bryr seg mer om fremmede enn seg selv og sine nærmeste slektninger, og gjør det uten tanke på om dem hun hjelper, gjengjelder hjelpen, har mindre utsikt til å utbre sine genetiske anlegg enn hun ville hatt hvis hun brydde seg mest om seg selv og sine nærmeste. Anlegg for den slags atferd kan vanskelig spre seg, hvis det stemmer, som ET sier, at spredningen av anlegg avhenger av.

Poulsen er inne på denne tanken på side 35. Her hevder han at mennesket umulig kan være "an unconditional altruist". Utviklingen av denne egenskapen er, "from a Darwinian perspective, [a] very implausible scenario." Hvordan kunne naturlig seleksjon gi opphav til ubetinget altruisme? Det Poulsen kaller *virtuous man* er en umulighet. Dette er et slags naturhistorisk umulighetsteorem.

Denne tankegangen er problematisk. Anta at vi observerer mange mennesker som har den egenskap at de bryr seg mer om fremmede enn seg selv og sine nærmeste slektninger. Anta at observasjonene er gode. I så fall bør vi stille spørsmålstegn ved ET. Står teorien virkelig til troende? Hvis den umulig kan forklare observasjonene, er det grunn til å tro at noe er galt med den. Det går riktignok an å innvende at en teori som har stor forklaringskraft i mange tilfeller, ikke bør forkastes på grunn av noen få gjenstridige observasjoner. Hvis mennesker ser ut til å ha blitt noe de umulig kan ha blitt i henhold til ET, må det være noe galt med disse observasjonene, for teorien kommer godt fra mange andre konfrontasjoner med data. Men hva om observasjonene ikke er til å komme utenom?

Jeg skal være mer konkret. Det finnes neppe mange tilfeller av den selvutslettende altruist i virkeligheten. Men det finnes noen. Dessuten finnes det svært mange tilfeller av mennesker som, på en eller annen måte, lever annerledes enn de ville ha levd hvis alle deres fenotypiske egenskaper skrev seg fra genetiske anlegg som høyner reproduksjonsdyktigheten. Mange mennesker anstrenger seg for ikke å lage kopier av seg selv – i alle fall ikke mer enn en eller to – fordi de vil ha tid til å fordype seg i evolusjonsteorien, reise jorden rundt, sikre seg en plass på Folketinget, holde seg slanke så lenge de lever, og så videre. Det er ikke snakk om selvfornektelse. Det dreier seg om å gjøre det man mest av alt ønsker, uansett om det styrker eller svekker sjansen til å formere seg og kopiere sine gener.

ET innebærer ikke at mennesker *bevisst* søker å formere seg. Men ET innebærer trangen til formere seg er universell. Likevel er det mange mennesker som legger for dagen lite eller ingenting av denne trangen. Det finnes noen tilfeller av den selvutslettende altruisten og mange tilfeller av det lettsindige mennesket, det tenksomme mennesket, det rastløse mennesket, det narraktige mennesket, og så videre. Til sammen finnes det svært mange mennesker som ikke lever slik ET gir grunn til å tro at alle gjør. Uansett hvorfor dette skjer, tyder det på at mange mennesker har egenskaper som er anomalier. Disse egenskapene hører ikke hjemme i organismer som blir det de er i kraft av reproduksjonsevne og seleksjonspress. Det vil bli få, om noen, kopier av genene til dem som har disse egenskapene. Dette taler for at ET ikke er hele sannheten om hvordan mennesker blir som de er. Kall dette *anomaliargumentet*.

Konklusjon har fire deler: (1) For å besvare (a), trengs deskriptiv psykologi, ikke ET. (2) Svaret på (a) er at menneskenaturen er mangfoldig. (3) Mange mennesker har mentale trekk, for eksempel fremtredende motiver, som ikke bidrar til deres reproduksjonsdyktighet. (4) Dette taler for at ET ikke er hele sannheten om (b), hvis det er slik at ET utelukker (3).

2

Poulsen synes å mene at evolusjonsteorien utelukker eksistensen av egenskaper som ikke bidrar til reproduksjonsdyktigheten hos organismene som har dem. Dette fremgår blant annet av diskusjonen på s. 68-69. Jeg tror han tar feil. ET utelukker *ikke* at organismer kan ha fenotypiske egenskaper som både skyldes gener og forringer reproduksjonsevnen, det vil si den utsikt disse organismene har til å overføre sine gener til nye organismer.

Sammenlign to egenskaper ved blod: Det tar opp oksygen, og det er rødt. At blodet tar opp oksygen, er med på å gjøre mennesker i stand til å leve og lage kopier av seg selv. Denne egenskapen lar seg forklare på en endefrem måte, ved å vise til at den høyner reproduksjonsdyktigheten og overlever seleksjonspresset. At blodet er rødt, har ingen tilsvarende forklaring. Den siste egenskapen er trolig en bivirkning av det som gjør blodet funksjonelt med hensyn til reproduksjonsdyktighet. Den er et vedheng.

Slike bivirkninger er kalt *spandriller*. Begrepet kommer fra arkitekturen, hvor det står for hjørneflatene mellom en bue og innfatningen av buen i veggen. Denne hjørneflaten er et biprodukt av bruken av buer i vinduer og dører. Hjørneflatene tas ofte i bruk for dekorative formål, og slik blir den et funksjonelt vedheng til buen. Men funksjonaliteten er ikke årsaken til at hjørneflaten finnes. Den finnes fordi den ikke er til å unngå når man lager en buet åpning i en vegg.

Sammenlign det som skjer når man lager en buet åpning, med utvikling av menneskelig intelligens. Intelligens er blant annet om evnen til å oppfatte omgivelsene på måte som svarer til virkeligheten. Denne evnen høyner reproduksjonsdyktigheten til organismer som har den. Realitetsstyrte oppfatninger om omgivelsene er et viktig vilkår for å overleve lenge nok til å lage kopier av seg selv. Men intelligens er mer enn dette. Det er også evnen til å forestille seg saker og ting, fabulere, spekulere og fantasere. En del av den kognitive utviklingen er med andre ord fremveksten av forestillingsevnen. Denne evnen innbyr ikke til en endefrem evolusjonsteoretisk forklaring. Den har ingen åpenbar funksjonalitet når det gjelder organismers reproduksjonsdyktighet. Det er snarere grunn til å tro at forestillingsevnen svekker menneskers utsikt til å lage kopier av seg selv. Livlige forestillinger trekker lett med seg interesser som vanskelig kan forenes med en stor barneflokk – fra filosofisk fordypelse og karrierejag til jordomseiling og kroppsbygging. Forestillingsevnen er, etter alt å dømme, årsaken til at mange mennesker ikke lever slik ET gir grunn til å tro at alle gjør. Det er nærliggende å tenke at det er denne egenskapen anomaliargumentet dypest sett handler om.

Men det jeg nettopp sa, understøtter ikke anomaliargumentet. Det taler snarere for en utvidelse av ET: "Fenotypiske egenskaper fester seg i organismer av en bestemt art bare hvis de enten bidrar til å høyne organismenes reproduksjonsdyktighet,

eller er bivirkninger av anlegg for egenskaper som bidrar til å høyne reproduksjonsdyktigheten." Kall dette *ET**.

*ET** utelukker ikke egenskaper som er anomalier. Det kan forekomme at en organisme har fenotypiske egenskaper som både skyldes gener og forringer utsikten til at organismen kan formere seg og overføre sine gener til nye organismer. Det er ikke gitt alle fenotypiske egenskaper som opptrer hos reproduksjonsdyktige organismer av en bestemt art, fikk fotfeste hos disse organismene fordi de var med på å høyne deres reproduksjonsdyktighet. Noen egenskaper kan være vedheng. De kan være bivirkninger av genetiske anlegg som fikk fotfeste fordi de bidrar til reproduksjonsdyktighet.

Til forskjell fra hjørneflatene som er en bivirkning av en bue, er ikke forestillings- evnen et funksjonelt vedheng til det den er en bivirkning av. Men det ligger ikke i sakens natur at alle bivirkninger behøver å være funksjonelle vedheng. På denne måten går det an å forsvare evolusjonsteorien mot den innvending at mye av det mennesker foretar seg, forringer deres reproduksjonsdyktighet. Men dette rokker ikke ved det forhold at spørsmålet om hva slags egenskaper mennesker har, er overordnet spørsmålet om hvordan mennesker blir som de er.

Konklusjonen på dette punktet og det foregående, er at Poulsen bruker evolusjonsteorien til å besvare et spørsmål som den ikke egner seg til å besvare, og fremstiller teorien på en måte som gjør den mer sårbar for kritikk enn den behøver å være.

3

Poulsen hevder at mennesker verken er rasjonelle egoister eller selvutslettende altruister. Hans modell av menneskenaturen er *political woman* (PW). Hva slags skapning er det? Hvilke fenotypiske egenskaper har mennesker i henhold til denne modellen? Det er holdepunkter for et svar på sidene 1, 12, 15 og 50-51. Den siste referansen er den mest utførlige fremstillingen. Her fremgår det at:

- a) PW har rettferdighetssans. Hva slags rettferdighet vil hun ha? De neste punktene antyder et svar.
- b) Hun vil ha et samfunn basert på solidaritet. "Solidaritet" er definert på s. 22: "I experience your emotion and I endorse it". Man er i stand til å forstå hvordan andre har det, og man godtar deres følelser. Dette er nokså upresist. Det kan peke i retning av hva man kunne kalle hverdagsutilitarisme: Hvis det står mye på spill for deg, men ikke for meg, lar jeg din interesse få forrang, fordi jeg lever meg inn i din situasjon, og opplevelsen av din bekymring overdøyer så å si min bekymring. I motsatt fall – hvis det står mye på spill for meg og lite for deg – står jeg på mitt. Det kan også peke i retning av ekte utilitarisme: Hvis summen av det velferdstap andre mennesker vil lide dersom jeg står på mitt, overgår det velferdstap jeg vil lide hvis jeg lar være å stå på mitt, så lar jeg være å stå på mitt. I motsatt fall står jeg på mitt.
- c) PW reagerer med indignasjon hvis "reglene for samarbeid ikke tar tilstrekkelig hensyn til hennes interesser" (50-51). Er dette et tilleggsmoment eller en gjentakelse av det foregående?

- d) I likhet med *economic man* (EM), regner PW på kostnadene ved ulike alternativer, og foretrekker det som er minst kostbart. Men hennes regnestykke er annerledes enn regnestykket til EM. Hvordan er det annerledes? Å dømme etter (b) – og de mange hentydningene til *reciprocal altruism* – er regnestykket annerledes fordi PW ikke bare regner med det hun selv vinner og taper, men også andres gevinst og tap.

Poulsen sier gjentatte ganger at PW er "ambivalent". Ambivalens innebærer at det er noe som både tiltrekke og frastøter. Men slik er vel ikke PW. Hun er tiltrukket av samarbeidsvilkår som er solidariske. Problemet er den vage forklaringen av hva solidaritet består i. Jeg har hjulpet meg til to presiseringer: utilitarisme og hverdagsutilitarisme. Den siste er ikke særlig presis. Den første er presis, men jeg tviler på om det er utilitarisme Poulsen har i tankene når han beskriver PW. Det kan synes som om all slags oppførsel, bortsett fra renskåren egoisme og selvfornektelse, svarer til modellen av PW. Karl Popper ville neppe hatt sans for denne modellen.

4

Poulsen er biologisk reduksjonist når det gjelder menneskers psykologiske struktur, det vil si de trekkene ved mennesker som psykologien beskriver. Han mener at alle disse trekkene har opphav i den nevrologiske strukturen, som igjen har opphav i genetiske anlegg, dvs. DNA-molekylet. Jeg er også biologisk reduksjonist. Både Poulsen og jeg tror gener styrer utviklingen av celler, som går sammen til kroppsdelene, som utfører spesialiserte funksjoner. Blant nervecellene i et menneske er det noen – noen milliarder – som klumper seg og blir til hjernen. Den har mange funksjoner, blant annet å bearbeide inntrykk som sansene mottar. Dessuten holder hjernen tanke- og følelseslivet gående. Den setter et menneske i stand til å danne seg oppfatninger, innta holdninger, komme i sinnsbevegelse, forestille seg mulige verdener, leve seg inn i andres situasjon og sympatisere med dem, treffe beslutninger og utføre handlinger.

Når dette er sagt, går det an å utdype resonnetet på to måter. Det finnes to varianter av biologisk reduksjonisme. Forskjellen ligger i svaret på spørsmålet: Hvor mye av den psykologiske fenotypen – det mennesker føler, tenker og gjør – er forhåndsinnstilt? Er det mentale livet programmert i detalj eller bestemt i store trekk av genetiske anlegg? Jeg skal presentere de to variantene av reduksjonisme etter tur.

Sterk biologisk reduksjonisme. Det som skjer i sinnet – tanker man gjør oss, følelser som oppstår, holdninger som melder seg, beslutninger man tar – skjer fordi det er installert en rekke tilbøyeligheter i mennesker: tendensen til å reagere på visse måter og tenke i visse baner, hangen til å innta bestemte holdninger og trangen til å velge bestemte typer alternativer. Vi er nærmest trukket opp som en mekanisk innretning, men fjæren har organisk beskaffenhet. Drivkraften er de genetiske anleggene som fordeler seg langs DNA-molekylet. Ta årvåkenheten som mange viser i samkvem med andre mennesker. De følger med på hvordan andre behandler dem og glemmer ikke lett fornærmelser eller bedrageri. Dette trekket ved tankelivet skriver seg fra en del av den genetiske drivfjæren. Det samme gjelder

trangen til å betale tilbake med samme mynt. Gener har formet den og holder den ved lag. Dette innebærer at hjernen består av *moduler*: nevrologiske programmer som utfører spesifikke funksjoner. Det finnes en grammatikk modul, som er med på å styre utviklingen og bruken av språk. Det finnes en forskjellige persepsjonsmoduler, som setter sitt preg på opplevelsene av det vi ser, hører, og så videre. Det finnes en modul for årvåkenhet i sosiale situasjoner og en modell for trangten til å betale tilbake med samme mynt.

Svak biologisk reduksjonisme. Vi har tanke- og følelsesliv fordi vi har gener som forårsaker dannelsen av kroppsorganer av det slaget som avstedkommer tanker og følelser. Men innholdet i denne delen av det mentale livet lar seg ikke helt og holdent spore til genene. På den ene side finnes det mer eller mindre fastlåste affektprogrammer. Visse situasjoner vekker for eksempel umiddelbart frykt hos de aller fleste. På den annen side finnes det også mentale egenskaper med *fleksibilitet* og *uberegnelighet*. Dette er en side andre mentale egenskaper og alminnelige kroppsfunksjoner mangler. Vi finner denne siden for eksempel hos forestillings-evnen. Tenk på alt den kan føre til i form av dagdrømmer, fabulering, diktning og spekulasjon. Fleksibilitet og uberegnelighet preger også evnen til å ta beslutninger ved å mane frem alternativer for det indre øyet. Det er markert forskjell mellom disse egenskapene og egenskaper som har noe forhåndsinnstilt over seg, for eksempel hjertets evne til å pumpe blod, blodets evne til å oppta oksygen og – på den mentale siden – øyets mottakelighet for optisk stråling. Men de fleksible og uberegnelige delene av det mentale livet har, i likhet med resten av mennesket, et nevrologisk grunnlag som er genetisk bestemt. Rammen rundt det hele er DNA-molekylet og alt det innstifter.

Svak biologisk reduksjonisme kan blant annet danne grunnlag for disse hypotesene: (i) Samarbeid oppstår tidvis i situasjoner av en bestemt sort, fordi mennesker resonnerer seg frem til at samarbeid lønner seg. (ii) Juks og bedrag av en bestemt sort vekker tidvis negative følelsesmessige reaksjoner, fordi mennesker bedømmer disse handlingene på en kritisk måte, og inntar den holdning at de ikke lar seg forsvare.

Hva taler for svak reduksjonisme? Blant annet at vi observerer enorm variasjon i menneskelig atferd. Det finnes for eksempel en rekke tilfeller av samarbeid og negative reaksjoner på juks og bedrag. Men det finnes også en rekke tilfeller av det motsatte. Det er i det hele tatt slående hvor ulikt mennesker forholder seg til mange saker og ting. Dette taler for at mange holdninger og atferdstilbøyeligheter ikke er *hard-wired*: skrudd på plass av gener. Vi er ikke programmert på forhånd til å reagere og oppføre oss på bestemte måter.

Poulsen er likevel sterk reduksjonist. Denne konklusjonen trekker jeg av det som står på s. 37-39. Hva taler for sterk reduksjonisme? Man kan ty til dette argumentet: (i) Mennesker kommer opp i situasjoner som konfronterer dem med ulike muligheter og begrensninger. (ii) Menneskehjernen er modulisert på en gjennomgripende måte. Det vil si at mennesker er forhåndsinnstilt til å reagere på bestemt måter i situasjoner av bestemte slag, og så godt som alt de gjør, skyldes forhåndsinnstilling. (iii) Det nevralt systemet av spesialiserte moduler fanger opp situasjonsforskjeller og gjør at holdninger og handlinger varierer med situasjonen.

Det avgjørende leddet i argumentet er (ii). Hvis hjernen er modulisert på en gjennomgripende måte, må variasjon i holdninger og handlinger spores til moduler. Hvis hjernen derimot tillater fleksibel og uberegnelig tankevirksomhet, er det sannsynlig at variasjonen skyldes den slags tankevirksomhet, ikke et nettverk av spesialiserte moduler.

Poulsen tror på (ii) og godtar, etter alt å dømme, resten av resonnementet: "Because of their evolutionary origin, emotions are concrete responses to stimuli. We should therefore expect to possess a wide repertoire of emotions, matching a range of repeatedly occurring configurations of environmental stimuli" (39)

Men det er noe som taler for at hjernen ikke modulisert på en gjennomgripende måte. Jerry Fodor (1998) skriver: "The moon looks bigger when it's on the horizon; but I know perfectly well it's not. My visual perception module gets fooled, but I don't. The question is: who is this I? And by what ... process does it use what I know about the astronomical facts to correct the misleading appearances that my visual perception module insists on computing?"

Poenget er at mange mentale operasjoner er *integrerende*. Man resonnerer, fabulerer, danner seg oppfatninger eller forestiller seg saker og ting på grunnlag av ulike typer informasjon og impulser. Slik kan det for eksempel ha seg at synsinntrykk korrigeres ved hjelp av teoretisk kunnskap som man leser seg til. Anta at mentale moduler gjør denne jobben. I så fall må deres respektive bidrag legges sammen på en eller annen måte.

Men det som har den integrerende funksjonen, kan vanskelig være forhåndsinnstilt på samme vis som de spesialiserte modulene, for integrasjonsoppgavene er så tallrike og forskjellige. Vi bearbeider, overprøver og slår sammen en masse informasjon om mange slags saker for mange slags formål. Den integrerende funksjonen spenner så vidt at forhåndsinnstilt tankevirksomhet ikke er troende til å fylle den. Altså er menneskehjernen neppe modulisert på en gjennomgripende måte. Derfor nytter det ikke å forsvare sterk biologisk reduksjonisme med den påstand at variasjonen i menneskers holdninger og handlinger skyldes et nettverk av mentale moduler.

Men det går an å forsøke seg på et annet forsvar for sterk reduksjonisme. Man kan hevde at organismer er nødt til å utvikle seg gradvis. Det forekommer ikke sprang i utviklingen. Mutasjon i et genetisk anlegg for en gitt egenskap skaper et anlegg for noe som er lite grann ulikt den egenskapen det opprinnelige anlegget avstedkom. Alle endringer representerer små avvik fra det som var tilfellet på forhånd. Kall dette *gradualisme*. Giraffens hals er et paradeeksempel på en egenskap som ber om gradualistisk forklaring. Den har oppstått gjennom en serie marginale endringer i anlegget for lang hals.

Poulsen er gradualist. Han hevder at "a revolutionary restructuring rather than a gradual adaptation of already given dispositions" is "theoretically unlikely" (37). Han tar trolig feil. Husk at gradualisme er det syn at *alle* egenskaper er marginale forandringer av egenskapene som fantes på forhånd. En svakere påstand, som går ut på at dette gjelder mange, men ikke alle egenskaper, har mye for seg. Marginal forandring er sannsynligvis regelen. Men det forekommer, etter alt å dømme, ett unntak fra regelen. Fodor (1998) skriver:

“Unlike our minds, our brains are, by any measure, very like those of apes. So it looks as though relatively small alterations of brain structure must have produced very large behavioural discontinuities in the transition from the ancestral apes to us. If that’s right, then you don’t have to assume that cognitive complexity is shaped by the gradual action of Darwinian selection on prehuman behavioural phenotypes.”

Forskjellen mellom menneskers og apers sinn er forekomsten av fleksibel og uregnelig tankevirksomhet hos mennesker. Mens apers mentale utvikling tok form av en rekke marginale forandringer, utviklet mennesker en egenskap som snudde opp ned på deres tanke- og følelsesliv. Det inntraff et sprang da mennesker oppstod av den arten aper som både vi og dagens aper nedstammer fra. Et lite avvik med hensyn til hjernens oppbygning førte med seg en helt ny mental verden.

5

Mitt neste tema er den subjektive siden ved det som skjer i hjernen. Mennesker (og mange andre dyr) har *opplevelser*. Opplevelsene opptrer for eksempel i og med at mennesker samler informasjon om omgivelsene ved hjelp av øynene. Øynene fanger opp lysbølger; nervetråder formidler signaler til hjernen, som bearbeider signalene; ofte ender det med at man danner seg en oppfatning, som kan være med på å styre handlinger. I svært mange tilfeller er denne prosessen ledsaget av opplevelser. Å ha en oppfatning er å ha det på en eller annen måte. En robot kan imitere hele prosessen så nær som dette: at deler av den, blant annet synsinntrykket og oppfatningen, er noe *for* den som ser noe og danner seg en oppfatning.

Poulsen tematiserer ikke denne siden ved bevissthet. Men han har noen bemerkninger om den. På s. 44-46 heter det at ”political woman” er henfallen til religiøse illusjoner. ”[R]eligious illusions ... help political woman to come to terms with her situation” (44). På hvilken måte? Poulsen svarer: “[They] can contribute to the easing of the tension associated with reciprocal altruism” (45). Er dette en seleksjonsmekanisme som kan forklare hvordan religiøse ideer oppstår? Hva slags seleksjon er det? Seleksjonspresset har tilsynelatende ingenting med reproduksjonsdyktighet å gjøre.

Poulsen har enda en gåtefull kommentar om bevissthet. Han sier: “negative density adaptations ... are older and more basic and evolution has had a longer time to implement them. This is why they do not rise to the level of consciousness as easily as does positive density adaptations” (65). Jeg går ut fra at *the level of consciousness = the level of subjectivity*. Det som er særpreget for dette nivået, er at opplevelser kommer inne bildet. Men ingen vet hvordan det har seg at noen molekylære prosesser i hjernen ledsages av opplevelser. Vi vet at det finnes opplevelser, og vi har grunn til å tro at de oppstår i hjernen, og at de henger sammen med molekylære omdannelser, men vi vet ikke hvordan opplevelser kommer i stand. Vi kjenner ikke den molekylære mekanismen. Hvorfor trekker deler av hjernevirksomheten med seg opplevelser, mens for eksempel fordøyelsen ikke gjør det? Vi vet ikke. Så hva er grunnlaget for Poulsens hypotese om sammenhengen mellom den tid en bestemt tilbøyelighet hos mennesker har funnes, og det faktum at den delen av hjernevirksomheten som danner grunnlag for denne tilbøyeligheten, trekker med seg opplevelser?

Man kan spørre om Poulsen (eller andre) vil kunne gi en evolusjonistisk forklaring av evnen til å oppleve noe. *Hvordan* blir det et *sinn* (en rekke opplevelser) av en *hjerne* (en samling nerveceller)? "Why is it that animals are not all mindless zombies, programmed to behave without benefit of sentience? Is consciousness adaptive in a way zombiehood is not, or is it just a 'spandrel', a mere side effect of something with a genuine function?" (McGinn, 1997: 202).

Etter som evnen til å oppleve noe, er noe av det mest spesielle ved visse former for liv, blant annet mennesker, burde biologisk teori si noe om saken. Men i sin nåværende forfatning kommer den til kort på dette punktet.

6

Jeg skal avslutte med en kommentar til den detaljerte argumentasjonen for det syn at gjensidig altruisme er et trekk ved mennesker som lar seg forklare evolusjonistisk. Poulsen sier: "If we know the niche to which a species is adapted we can understand important aspects of the nature of that species" (59). Men i resonnementet som følger, er det et innslag av *post hoc* argumentasjon: "... Homo sapiens ... developed to exploit a new niche, defined by patterns of social and technological organization" (59). (Se også det nest siste avsnittet på s. 63).

Husk at oppgaven er å forklare forekomsten av en egenskap – gjensidig altruisme – som disponerer mennesker for en bestemt type sosialt samliv. Poulsen henryder til en nisje som blant annet har det kjennetegn at de som lever der, er disponert for sosialt samliv. Dette er å komme halvveis i mål. Det som i tillegg trengs, er en forklaring av de sosiale tilbøyelighetene som finnes på forhånd, og danner grunnlag for seleksjonspresset som i neste omgang fører til utviklingen av gjensidig altruisme.

Kanskje disse egenskapene er av et slag som ikke trenger forklaring? Hvilke egenskaper er det snakk om? Poulsen gir ikke et eksplisitt svar, men her er en antydning: "An ecological niche is postulated and it is asserted that human capabilities are such as to fit humans to exploit the niche. ... [T]he first zoologically unique feature of hominids ... is the ability to attain fitness goals through complexly organized, situationally-tailored, instrumental sequences of behavior" (61). Når en organisme først har denne evnen, er det ikke så underlig at gjensidig altruisme kan oppstå. Men hvordan fikk organismen denne evnen? Uten svar på dette spørsmålet, henger Poulsons forklaring i luften.

Note

1. Alle referanser som oppgis på denne måten, uten ytterligere spesifisering, gjelder Poulsen (2003).

Litteratur

- Fodor, Jerry (1998). "The trouble with psychological Darwinism", *London Review of Books*, 22.01.
McGinn, Colin (1997). "Dennett: Leftover life to live", pp. 197-203 in *Minds and Bodies*, New York: Oxford University Press.

Poulsen, Jørgen J. (2003). *The general theory of solidarity*, A dissertation proposed for the doctoral degree in the field of political science at the University of Aarhus.